

Автентичний текст як універсальна дидактична одиниця для оволодіння іноземною мовою та іншомовною культурою

Стаття присвячена виявленню ролі та місця навчального тексту у формуванні комунікативної та соціокультурної компетенції курсантів, а також доведено, що автентичний текст є універсальною дидактичною одиницею для оволодіння іноземною мовою та іншомовною культурою.

Ключові слова: автентичний текст, дидактична одиниця, соціокультурний підхід до вивчення іноземної мови та іншомовної культури, формально-мовна система, текстовий рівень мови, текстова діяльність.

Постановка проблеми в загальному вигляді... В епоху глобалізації збільшується попит на освічених, креативних особистостей, які здатні до спілкування та взаємодії з носіями різних мов та культур. Відтак виникає нова стратегія навчання іноземної мови (ІМ), а саме стратегія одночасного вивчення мови і культури, що передається за допомогою цієї мови в умовах діалогової взаємодії, взаєморозуміння контактуючих культур і їх трансляторів-мов, рідної та іноземної. Таким чином, в плані збагачення інтелектуального потенціалу й емоційної сфери суб'єктів навчання іншомовній освіті притаманна унікальна додаткова перевага, а саме: можливість розвитку індивідуальності в діалозі культур.

Нові вимоги до мовного володіння створили необхідність висунення якісно нової дидактичної одиниці, що підкріплена також новими результатами наукових досліджень в суміжних науках – текстології, теорії мовної діяльності, соціології, філології, психології, психолінгвістиці, педагогіці. Роль універсальної дидактичної одиниці для оволодіння іноземною мовою та іншомовною культурою (ІМК) почав відігравати текст.

Аналіз досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Хоча дослідженню тексту як одиниці навчання було присвячено чимало робіт як зарубіжних, так і багатьох вітчизняних науковців (Т.О.Вдовіна, Є.М.Верещакін, В.Г.Костомаров, Р.Ладо, Г.І.Подосиннікова, М.А.Саланович, Л.Т.Смелякова, С.Тер-Мінасова), проте ця проблема залишається поки що не достатньо вивченою.

Формулювання цілей статті... Стаття присвячена виявленню ролі та місця навчального тексту у формуванні комунікативної та соціокультурної компетенції курсантів вищих військових навчальних закладів.

Виклад основного матеріалу... Культуровідповідна та особистісна орієнтація сучасної гуманітарної освіти визначила загальний підхід до навчання ІМК, яким став соціокультурний підхід.

При аспектно-комплексному і комунікативному підході ІМ розуміється як система формально-мовних засобів, що служить цілям комунікації. При соціокультурному підході ІМ розуміється також як сховище, транслятор, частина, факт, середовище, форма і умова культури [5]. Тобто, тепер ІМ слід вивчати не просто як специфічну систему фонетико-інтонаційних, лексико-граматичних засобів, але і як спосіб проникнення в іншомовне культурне поле. Із введенням в термінологічний апарат методики поняття „культура”, ІМ як навчальна дисципліна набуває предметного змісту. Із вищезгаданої взаємозалежності мови та культури випливає, що вони являються органічно пов'язаними явищами, існування одного з яких у відриві від другого можливе лише теоретично, і, як показує тривала малоефективна практика автономного навчання лише системним нормам мови, є недоцільною.

Щоб зрозуміти та засвоїти формально-мовні закономірності ІМ, достатньо використовувати речення в якості основної одиниці навчання. І дійсно, речення довгий час слугувало основною дидактичною одиницею навчання ІМ. Однак при соціокультурній орієнтації сучасної іншомовної освіти речення перестає бути універсальною дидактичною одиницею, як неадекватний інструмент в змінених умовах навчання ІМ. Новий підхід вимагає відповідно нової одиниці навчання. Під одиницею навчання ІМ ми розуміємо мінімальну структурно-функціональну одиницю об'єкта засвоєння, яка зберігає його основні властивості та функції. Загальний підхід до вибору одиниці навчання ІМ історично визначається поглядами лінгвістів та психологів на мову і способами оволодіння нею, а також способом дидактично доцільного членування мови – об'єкта засвоєння. В суперечках стосовно цього питання ІМ, як об'єкт засвоєння, розглядалася як система трьох формальних аспектів – лексичного, граматичного і фонетичного і її дидактичне членування здійснювалось відповідно до меж цих аспектів. Основним предметом суперечок було – який із аспектів мови повинен домінувати – лексика, граматики чи фонетика; як засвоювати формальні аспекти мови – роздільно, послідовно, один за одним, чи усі разом в

комплексі? Введення в науковий вжиток у 1960-х роках таких понять, як „комунікативний підхід”, „спілкування”, „функція”, „зміст”, „значення” поклало початок кінця цим суперечкам.

Комунікативний підхід підвів межу під періодом довільного членування мови, закріпив ідею функціональної „недоторканості” мови як засобу спілкування і об'єкта засвоєння. Мова, яка органічно сполучена з культурою, і яка є її матеріальною оболонкою, якісно змінюється як об'єкт оволодіння, як тактична і стратегічна ціль мовної освіти. Мова-культура і процес „споживання” культури в конкретній мовній ситуації (ІМ) усвідомлюється завдяки соціокультурному підходу, як головна умова індивідуального розвитку особистості, як умова успішного „входження” особистості у відповідний соціум.

Культура як предметний зміст мовної освіти трансформує процес оволодіння ІМ в дійсно мотивований: культура у різноманітті і новизні цікава для кожного, хто з нею стикається, і у цьому є її невичерпний мотиваційний потенціал. В культуровідповідній моделі навчання ІМ фундаментальні дидактичні вимоги особистісно зорієнтованого, індивідуалізованого навчання перестають бути чистою декларацією, вони знаходять основу для ефективної реалізації.

Змоделювати культурний простір і представити курсантам дидактичні можливості довготривалого і активного перебування у ньому допомагають автентичні тексти соціокультурної спрямованості. Н.А.Лагунова, посилаючись на низку авторів (Ф.П.Фурманова, Л.Н.Мурзин, А.С.Штерн), вважає, що „мова, завдяки кумулятивній функції, відображає стан культури і може бути використана як засіб її пізнання, реконструкції”, а текст, який уособлює та опредмечує у собі культуру, може і повинен стати основною дидактичною одиницею в особистісно орієнтованій культуродоцільній парадигмі сучасної мовної освіти людини [4, с.25].

Майже усі одиниці формально-мовної системи „перебували” по черзі на довгому шляху розвитку методики навчання ІМ в якості одиниці навчання – фонема – склад – слово – словосполучення – речення – надфразова єдність. Необхідність висунути якісно нову дидактичну одиницю продиктована новими вимогами до оволодіння мовою, точніше, більш високим рівнем вимог до неї і підкріплена новими результатами наукових досліджень у суміжних науках – текстології, теорії мовної діяльності, соціології і, звичайно, філології, психології, психолінгвістиці, педагогії. Такими вимогами є:

– одиниця навчання ІМК повинна представляти в мініятурі цілісний об'єкт, що представляється, зберігаючи усі основні якості і, що дуже важливо, функції останнього;

– вона повинна бути відтворюваною, потенційно готовою до здійснення міжкультурної взаємодії і являтися прикладом такої взаємодії, що передбачає: її культурологічну цінність; зразковість і нормативність у мовному, мовленнєвому і соціокультурному планах; особистісно загострену інформаційну насиченість; розмаїтість видів і типів (жанрово стилістична різноманітність);

– одиниця навчання ІМК повинна характеризуватися достатнім інформаційним базисом для розгортання умотивованої текстової діяльності з метою соціального конструювання повсякденності доступними для курсанта вербально-культурними засобами (образотворчі засоби, театралізація, дискусія, внутрішній монолог, саморефлексія і т. ін.).

Всім перерахованим вище вимогам відповідає текст. Підсумовуючи викладене, дамо визначення тексту як основної дидактичної одиниці білінгвально-культурного розвитку особистості курсанта. Текст – це методично доцільний, автентичний фрагмент визначеного культурно-мовного простору, в рамках якого моделюється культурно-мовна взаємодія курсантів за допомогою керованої, особистісно загостреної текстової діяльності і забезпечується оволодіння ІМК.

Цінність тексту як одиниці навчання ІМК не обмежується його соціокультурним наповненням. Не менш важливою якістю, яка визначила вибір тексту як основної дидактичної одиниці, є його здатність виявляти і демонструвати текстоутворюючі потенції складових його формально-мовних одиниць. Текст дає безмежні зразки вибору і реалізації мовних засобів усіх рівнів для вирішення цілого комплексу проблем міжкультурної взаємодії, включаючи норми, правила, рівні спілкування відповідного соціуму. Тільки зв'язний текст здатний „надати” унікальні знання про правила поведінки мовних засобів усіх рівнів – фонетичного, граматичного, лексичного, включаючи орфографічну та пунктуаційну сторони.

Коротко зупинимось на можливостях текстів у плані удосконалення методики оволодіння кожним із згаданих вище аспектів мови. Теоретико-експериментальні дослідження в галузі фонетики, лінгвістики, фізіології та мовної психології переконливо доводять, що інтонаційний рівень мови повинен бути першим, пріоритетним при оволодінні ІМК. „Іноземний акцент” повною мірою базується на спотворенні ритміко-інтонаційної картини мови. Участь ритміко-тонічних уявлень в породженні мовленнєвого висловлювання робить зв'язок інтонації та мислення дуже тісним, помічає Л.В.Величкова [2]. Основні недоліки в навчанні вимови ІМ, на думку того ж автора, полягають у звертанні до індивідуальних особливостей суб'єктів навчання, які відрізняються в широкому діапазоні, у неврахуванні примату оволодіння інтонаційною моделлю і безпосередньо за ним наступного вписування звуків в цю модель, демотивованістю процесу навчання іншомовної вимови через відсутність пізнавальної цінності останнього і, що дуже суттєво, в неврахуванні ролі рідної мови у встановленні іншомовної вимови [2]. Звідси слідує необхідність звернення з перших кроків навчання до текстового рівня мови, до

використання інтонаційного мінімуму, розробленого на основі контрастивного аналізу інтонаційних систем двох контактуючих мов. Це виводить всю методичну роботу над даною стороною ІМ на текстовий рівень. Текст як дидактична основа дозволяє подолати розбіжності не лише між фонетикою – наукою про акустичну і фізіологічну сторони звуку, і фонологією – наукою про смислороздільні одиниці мови, але взагалі між формально-мовним і мовленнєвим аспектами, бо, по-перше демонструє виразний потенціал граматичних конструкцій – стилістичне забарвлення і експресивні можливості, а також відповідність значення граматичних конструкцій змісту висловлення; по-друге, мотивує вибір певних граматичних засобів і, по-третє ілюструє особливості їх функціонування, словозмінні і словотворчі норми, норми побудови словосполучень і речень, відтінки значень синонімічних граматичних конструкцій. Всі ці можливості здатний надати лише текст як одиниця навчання, бо лише на текстовому рівні можна побачити:

- співвідношення між змістом мови, її смисловими центрами і їх формально-мовним, структурно-композиційним і жанрово-стилістичним оформленням;
- функціональну сторону лексико-граматичних конструкцій;
- взаємозв'язок всіх засобів мови, що беруть участь в передачі змісту і сенсу висловлювання.

Особливості функціонування різних пластів лексики можливо пізнати також лише за допомогою активної текстової діяльності рецептивного характеру. Засвоєння ж доцільного і усвідомленого відбору слів та словосполучень цілих виразів повинно протікати у процесах текстової діяльності продуктивного характеру.

Взаємозв'язок лексико-граматичних засобів яскраво виявляється також у тексті. Спільний принцип, здатний перетворити схоластичний підхід до вивчення формальних аспектів мови, зокрема граматики, повинен ґрунтуватися на виведенні законів, граматичних правил і визначень у процесі спостережень над мовою текстів різних жанрів, стилів, типів і приводити, кінець кінцем, до формування специфічного мислення, специфічної картини світу, характерної для носіїв даної мови, але відмінної від власної мовної картини світу тих, хто навчається. Формальний підхід, який полягає в заучуванні правил, визначень, таблиць відміни і відмінювання з подальшим „зубрінням”, натаскуванням в конструюванні форм згідно завченому правилу, не може застосовуватися при соціокультурному підході.

Зв'язний текст здатний надати не лише унікальні знання про правила поведінки і виразні потенції ритміко-тональних і лексико-граматичних засобів мови, але й сприяти успіху в опануванні її орфографічної і пунктуаційної сторін. Н.А. Іпполітова відмітила з приводу використовуваних прийомів навчання правопису і пунктуації (заучування правил орфографії і пунктуації, вживання цих правил при аналізі, списування різних видів, диктанти з використанням для цих цілей спеціально підібраних слів, словосполучень і речень), що основна суперечність тут полягає в невідповідності того, як ми навчаємо, з тим, чому хочемо навчити [3].

По-перше, ми прагнемо підвищити рівень орфографічної і пунктуаційної грамотності, не викликавши в суб'єктів навчання потреби в цьому, а по-друге, у них поки немає в мовному арсеналі тих засобів вираження думки, які необхідні для спілкування на належному рівні [3]. Враховуючи, що навчання орфографії і пунктуації не самоціль, а розвиток потреби, то при розвитку уміння писати грамотно при створенні власних письмових висловлювань необхідно використовувати адекватний дидактичний матеріал. Таким матеріалом повинен стати, перш за все, текст. Саме у тексті, призначеному для спілкування, всі мовні одиниці представлені в природному оточенні.

Текст – це не просто дидактична одиниця, це – універсальна дидактична одиниця, яка дозволяє злити воедино два найважливіші напрями у вивченні ІМ: пізнання системи формально-мовленнєвих засобів ІМ і пізнання норм і правил спілкування, мовної поведінки в соціокультурному контексті країни, мова якої вивчається. Апелюючи знову до думки Н.А. Іпполітової, відмітимо, що лише текст як мета і, головне, як засіб навчання ІМ, дозволить досягти органічної єдності у вивченні системних умінь [3].

Неоцінюючи роль тексту в навчанні усім без винятку видам мовленнєвої діяльності. В.І.Чернишов відзначав, що сприйняття і створення живої мови є надійним засобом розвитку і зміцнення мовного чуття [8, с.544]. У вітчизняній методиці навчання читання, інтерпретації прочитаного і на цій основі викладу своїх думок завжди відводилося важливе місце. У процесі читання або слухання тексту важливо навчити бачити його головну думку, його логічну структуру, особливості вживання слів і речень. Необхідно випробовувати і збуджувати увагу суб'єктів навчання безперестанними питаннями, стимулювати проникнення в сенс прочитаного, радив К.Д.Ушинський в своїх працях, що стосуються освоєння рідної мови [7, с.246].

Актуальним для методики навчання ІМ також є наступний вислів В.І.Чернишова: „Значення читання не слід обмежувати одним розумінням читаного. Повнота розвитку вимагає не лише сприйняття думки, але і її засвоєння і передачі. Передача усна і письмова є при цьому одним із засобів засвоєння або, принаймні, закріплення думки. Потрібно навчитися не лише бачити, що є в книзі, але ще і брати з неї те, що нам потрібно і корисно, передавати це іншим, щоб піддати багатобічній оцінці і перевірці, своїй і чужій” [8, с.544].

Висновки... На закінчення відзначимо, що автентичний текст навіть в мовному середовищі визначає прогрес в культурно-мовному розвитку особистості, саме зрілі навички сприйняття (читання) еталонних текстів дозволяють перейти до інших способів використання тексту в процесі розвитку мови курсантів – письмовому викладу первинного тексту, прочитаного або почутого, висловлюванню (усному і письмовому) власних думок, написанню творів, рецензій, анотацій, ділових паперів, листів, підготовці доповідей, повідомлень, складанню конспектів, тез і т.ін. На базі тексту-зразку, аналізуючи і інтерпретуючи його, курсанти засвоюють норми і можливості побудови різних висловів.

При вивченні ІМК текст стає єдиною можливістю створення відсутнього мовного соціокультурного середовища, єдиним способом розширити цей культурно-мовний простір і забезпечити досить довге перебування курсанта в ньому. Всі висловлені тут міркування однозначно характеризують іншомовний автентичний текст соціокультурного змісту як універсальну дидактичну одиницю для засвоєння іноземної мови та іншомовної культури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:

1. Вдовіна Т. О. Методика навчання майбутніх учителів іноземної мови читання англійських художніх текстів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.02 „Теорія та методика навчання (англійська мова)” / Т. О. Вдовіна. – К., 2003. – 21 с.
2. Величкова Л. В. Контрастивно-фонологический анализ и обучение иноязычному произношению / Л. В. Величкова. – Воронеж : Из-во ВГУ, 1989. – 102 с.
3. Ипполитова Н. А. Текст в системе обучения русскому языку в школе / Н. А. Ипполитова. – М. : Флинта, Наука, 1998. – 176 с.
4. Лагунова Н. А. К вопросу об информационных социокультурных ценностях современного аутентичного текста / Н. А. Лагунова // Текст-2000 : Теория и практика. Междисциплинарные подходы : Материалы Всероссийской научной конференции. 2001. – Ч. I. – С. 25.
5. Пассов Е. И. Коммуникативное иноязычное образование. / Е. И. Пассов. – Липецк : Липецкий государственный педагогический университет, 1998. – 160 с.
6. Подосиннікова Г. І. Навчання студентів-філологів ідіоматичних предикативних конструкцій англійського розмовного мовлення на матеріалі автентичних художніх текстів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.02 „Теорія та методика навчання (англійська мова)” / Г. І. Подосиннікова. – К., 2002. – 24 с.
7. Ушинский К. Д. Избр. пед. соч. : [в 2-х т.] / К. Д. Ушинский. – М. : Педагогика, 1971. – Т. 2. – С. 246.
8. Чернышев В. И. Сокровища родного языка / В. И. Чернышев. // Избр. труды : [в 2-х т.] – М. : Просвещение, 1970. – Т. 2. – 720 с.

Аннотация

Н.Л.Кротик

Аутентичный текст как универсальная дидактическая единица для овладения иностранным языком и иноязычной культурой

Статья посвящена выявлению роли и места учебного текста в формировании не только коммуникативной, но и социокультурной компетенции курсантов, а также доказано, что аутентичный текст является универсальной дидактической единицей для овладения иностранным языком и иноязычной культурой.

Ключевые слова: *аутентичный текст, дидактическая единица, социокультурный подход к изучению иностранного языка и иноязычной культуры, формально-языковая система, текстовый уровень языка, текстовая деятельность.*

Summary

N.L.Krotik

Authentic Text as Universal Didactic Unit for Mastering Foreign Language and Other Language Culture

The article deals with revelation of the role and place of educational text in formation not only communicative but also socio-cultural competence of cadets. It is also proved that authentic text is a universal didactic unit for mastering foreign language and other language culture.

Keywords: *authentic text, didactic unit, socio-cultural approach to foreign language and other language culture study, formal language system, textual language level, textual activity.*

Дата надходження статті:

„17” грудня 2008 р.